



DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 165-177

EKONOMİK HAYATIN KLASİK TÜRK ŞİİRİNDEKİ YANSIMALARI VE DEVALÜASYON/ENFLASYON TEMALİ BİR ŞİİR ÖRNEĞİ

Ahmet Arı

Seda Duranoğlu

Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
(ahmet.ari@ahievran.edu.tr) ORCID: 0000-0002-2364-4795/ **Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran University Faculty of
Arts and Sciences Department of Turkish Language and Literature**

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi,
(sedaduranoğlu1998@gmail.com) ORCID: 0000-0003-7117/ **Graduate Student, Kırşehir Ahi Evran University
Graduate Student of Social Sciences Institute**

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 19.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 14.09.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Arı, Ahmet, Duranoğlu, Seda (2022), “Ekonomik Hayatın Klasik Türk Şiirindeki Yansımaları ve Devalüasyon/Enflasyon Temalı Bir Şiir Örneği”, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29, 165-177.
Arı, Ahmet, Duranoğlu, Seda (2022), “Reflections of economic life in classical Turkish poetry, including a poem about devaluation and inflation”, Journal of Ottoman Literature Studies, 29, 165-177.



*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Ekonomik Hayatın Klasik Türk Şiirindeki Yansımaları Ve Devalüasyon/Enflasyon Temalı Bir Şiir Örneği

Özet

Klasik Türk edebiyatının, hayatın her cephesini yoklayan bir edebiyat olduğunu ortaya koyan pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte, özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarından sonra yapılan yönlendirmelerle oluşan klasik Türk edebiyatının "sosyal hayattan kopuk" olduğu şeklindeki yanlış algı, ne yazık ki varlığını hâlâ devam ettirmektedir. Klasik Türk edebiyatındaki sosyal muhtevaya yönelik yeni çalışmalar, söz konusu yanlış algının ortadan kalkmasına katkı sağlayacaktır.

Ekonomik hayatla ilgili hususlar, klasik Türk edebiyatının sosyal muhtevası içerisinde önemli bir yer tutar. Başta siyasetnameler olmak üzere, kimi müstakil eserlerde ve divanlarda devletin ekonomik durumu ile ilgili sorunlar ile bu sorunların çözümüne dair önemli bilgiler yer almaktadır. Klasik Türk şiirinde, ticari hayatın en önde gelen aracı olan para ve para birimleri ile ilgili beyitlerin sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Bu doğrultuda ekonomik hayata dair pek çok husus, özellikle ekonomik sıkıntılar, şiirlerde geniş ölçüde yansıtılmıştır.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden şiirde de parasal bir olgu olarak kabul edilen enflasyon ve devalüasyon konusu işlenmektedir. Orijinal bir örnek olarak bu şiir, klasik Türk edebiyatında sosyal muhtevanın nerelere kadar uzanabileceğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler:*Klasik Türk Edebiyatı, Sosyal Hayat, Ekonomi, Para, Devalüasyon, Enflasyon.*

Reflections of economic life in classical Turkish poetry, including a poem about devaluation and inflation

Abstract

There have been numerous studies that show that classical Turkish literature explores many facets of life. That said, an overwhelming majority of early modern Turkish literary scholars used to argue that classical Turkish literature was detached from the public. Unfortunately, the legacy of that stigma continues today. Nevertheless, contemporary studies are gradually putting that claim –and hence stigma– to rest for good.

Many divan poets wrote about economic matters. This usually took one of two major forms: either "siyasetname" (political letters) or self-contained pieces. These works not only shed light on the Ottoman Empire's economic problems, but also proposed solutions to these issues. Likewise, there are countless examples of "beyits" (poetry) that mention currency, i.e. the driving force behind commerce. A lot of other themes about economy, specifically economic crises, were also subject of classical Turkish poetry.

In this study, we shall look at the theme of devaluation and inflation in classical Turkish poetry. In order to support our argument and to probe just how deep into the classical Turkish literature the Ottoman public life reached, we have included anauthentic original example.

Key Words:*Classical Turkish Literature, Social Life, Economy, Money, Devaluation, Inflation.*

Giriş

Klasik Türk şiiri, içinde geliştiği topluma ait hemen her şeyi yansıtan geniş bir muhtevaya sahiptir. Bununla birlikte, klasik Türk şiiri ile devalüasyon ve enflasyonun münasebetini kurmakta zorlananlar çıkacaktır. Bunun sebebi ilk bakışta devalüasyon ve enflasyon gibi alışılmışın oldukça dışında bir temaya yer verilmesi gibi gözükiyorsa da esas olarak klasik Türk edebiyatının “sosyal hayattan kopuk” olduğu şeklindeki yanlış algıda yatmaktadır. Geldiğimiz noktada, klasik Türk edebiyatının hayatın her cephesini yoklayan bir edebiyat olduğu pek çok çalışmayla ortaya konmuş olmasına rağmen, yaklaşık iki yüz yıl öncesine dayanan yönlendirmelerle oluşan/oluşturulan bu yanlış algı ne yazık ki varlığını hâlâ devam ettirmektedir. Daha da önemlisi, günümüz dünyasına yön veren “Algı her şeydir, gerçeği kim ne yapsın?” anlayışı, bu yanlış algıyı beslemekte, gerçeğe yer değiştirmesini engellemektedir.

Bilindiği gibi uzun yıllar klasik Türk edebiyatına bakışı belirleyen ve söz konusu yanlış algıların oluşmasına sebep olan iki önemli kırılma noktasından ilki Tanzimat Dönemi’ne, özellikle Namık Kemal’e dayanır. Zihniyet dünyamızdaki kırılmaların bir neticesi, bir bakıma ise başlangıcı olan Tanzimat’ın önde gelen temsilcilerinden Namık Kemal, klasik Türk edebiyatı geleneği içinde yetişmiş bir şair olmasına karşın fitili ateşleyen ilk kişi olmuştur. Onun klasik Türk edebiyatını/şiirini alaya alan tutumu, kendi döneminde olduğu gibi kendinden sonraki edebiyat çevrelerini de etkilemiştir. Daha sonraları bu edebiyata getirilecek ağır ve haksız eleştirilere kaynak teşkil etmesi sebebiyle çok da mazur görülemeyecek olmakla birlikte Kemal’in yaptığı, anlaşılabilir bir şeydir. Çünkü bu dozda olmasa da, yenilik arayışı doğrultusunda, Divan şiirinin kalıplaşmış yönlerine dair benzer eleştiriler, klasik Türk edebiyatının klasik döneminin başlangıcından (XV. yy) itibaren hep yapılagelmiştir. Bu bağlamda onun yaptığına, “sahih edebiyat” diye adlandırdığı toplumcu edebiyat fikrini bir an önce yerleştirmek amacıyla hareket etmiş gözüyle bakılabilir. Fakat rejim değişikliğinden yani Cumhuriyet’in ilanından sonraki esas büyük kırılma için aynı şey söylenemez. Çünkü bu dönemden itibaren oluşacak hâkim bakış açısında bir reddetme en azından yok sayma söz konusudur. Yeni sistemin yerleştirilmesi için eskiyi karalama temayül ve çabalarından klasik Türk edebiyatı da payına düşeni almıştır. Devletin resmî politikaları doğrultusunda gelişen veya bu politikalara yön veren fikirlerle klasik Türk edebiyatına karşı, eleştiri sınırlarını oldukça aşan bir nevi saldırıda bulunulmuştur. Yeterli birikim ve malzemenen yoksun bir şekilde, klasik Türk şiirinin hayalî yapısına dair daha önce yapılan eleştiriler de bahane edilerek bu edebiyatın topluma söyleyecek bir sözü olmadığı hükmüne varılmış ve unutulmaya mahkûm edilmek istenmiştir. Bu dönemde verilen hükümlere göre klasik Türk edebiyatı; Türk ruhuna, milli kültür ve zevke yabancı, gerçeğe ilgisiz, hayalî, taklitçi, toplum meselelerine uzak, halktan ve sosyal hayattan kopuk, belli bir zümrenin tekelinde, Arapça ve Farsça kelimelerden ibaret, kimsenin anlamadığı bir edebiyattır.

Klasik Türk edebiyatı hakkında pek çoğu bilimsellikten uzak, belli bir amaca yönelik ve üstünkörü bir şekilde varılan bu hükümlerin gerçeğe ve bilimsellikle ilgisi olmadığı günümüzde büyük ölçüde ortaya konmuş durumdadır. Fakat ne yazık ki oluşturduğu algı, bırakınız toplum genelini, edebiyat eğitim ve öğretiminde varlığını devam ettirmekte ve içinden çıkılmaz bir kısır döngüye sebep olmaktadır. Bu kısır döngüden çıkmanın yolu, klasik Türk edebiyatının çözüm bekleyen, aydınlatılması gereken yanlarına dair bilimsel çalışmaların artmasından geçmektedir. Son elli altmış yıldan bu yana bu yönde oldukça büyük mesafe katedilmiştir. Lakin bu çalışmalar, edebiyat eğitim ve öğretimine ve dolayısıyla topluma gerektiği gibi yansıtılmadığı, kendi camiası içinde kaldığı müddetçe işlevini tam manasıyla yerine getirmekten uzak kalmaktadır. Milletlerin bekası, öz kültürlerine bağlı kalmayı gerektirir. Bu bağlamda bir kültür taşıyıcısı olarak edebiyatın önemi de yadsınamaz. Bağlı olduğu gelenekle birlikte düşünüldüğünde, on asır boyunca Müslüman-Türk toplumunun mana ve madde âlemine estetik ve sanat çizgisinde tercüman olan klasik Türk edebiyatı, Türk edebiyatının en uzun ve ihtişamlı dönemini oluşturur. İslam

medeniyetini oluşturan toplumların birlikte ürettikleri şiir geleneğinin devamı olması sebebiyle kendine mahsus, sınırlı ve değişmeyen estetik kuralları olmakla birlikte, yararlandığı malzeme ve yansıttığı temalar/konular bakımından namütenahi/sonsuz denebilecek genişlik ve derinliktedir. Divan şairleri, şiirin varoluş nedeni ve vazgeçilmez teması olan aşk ekseninde hayatın hemen bütün cephelerini şiirlerinde yansıtmışlardır. Divan şairi için “evrende var olan soyut somut akla gelebilecek her şey, şiirde kullanılabileceği zengin bir malzeme niteliğindedir” (Dilçin, 1999: 618). Buna bağlı olarak da klasik Türk şiiri, gündelik olaylara varıncaya kadar, içinde geliştiği topluma ait hemen her şeyi yansıtan bir sosyal muhtevaya sahip olmuştur. Bu bakımdan klasik Türk edebiyatı, Türk kültürünün eşsiz bir kaynağıdır. Divanlar başta olmak üzere bu edebiyata ait edebî mahsullerin araştırılıp incelenmesi günümüzde oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Bu araştırma ve incelemeler neticesinde ortaya konan klasik Türk edebiyatındaki sosyal muhtevaya yönelik bilimsel çalışmalar¹, daha önceleri varılan hükümlerin gerçeklikten ve bilimsellikten ne kadar uzak olduğunu; tam aksine gerek müstakil şiirlerde ve gerekse farklı farklı beyitlerde dış dünyaya, halka ve yaşanıp duran hayata dair en uç noktalara varan zengin bir sosyal muhtevanın yer aldığını göstermektedir. Yazımızın konusunu oluşturan ve devalüasyon/enflasyon olgusunu konu edinen şiir de, klasik Türk edebiyatında sosyal muhtevanın nerelere kadar uzanabileceğini gösteren önemli ve orijinal bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şairi belli olmayan bu şiir², Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9581 numarada kayıtlı bir şiir mecmuasında yer almaktadır.³ Gazel formunda, altı beyitten müteşekkil olup “Der-Hakk-ı Akçe-i Züyûf: Kırık (Ayarı Düşük) Akçe Hakkında” başlığını taşımaktadır. Altı beyitten oluşması ve mahlas beytinin yer almaması, şiirin eksik olduğunu göstermektedir. Gazellerin genellikle tek sayılı beyitlerle oluşturulduğunu (bkz. Arı, 2000) göz önüne aldığımızda şiirin, mahlasın da yer aldığı en azından bir beytinin daha olması gerektiğini söyleyebiliriz. Muhtemelen, bir takım olumsuzluklar doğurabileceği düşüncesiyle, mecmuayı tertip eden kişi, şairinin tanınmaması için mahlas beytine yer vermemiş olabilir. Bununla birlikte mevcut altı beyitte şair, paranın değer kaybı neticesinde alım gücünün azalmasını, hayat pahalılığını ve bunun ekonomik ve sosyal hayatta yarattığı tahribatı, yani zamanımızdaki karşılığı ile devalüasyon ve enflasyonu, günümüzdeki hâliyle aynı denebilecek bir şekilde ve sade bir dille anlatmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında başta siyasetnameler olmak üzere, kimi müstakil eserlerde ve divanlarda devletin ekonomik durumu ile ilgili sorunlar ile bunların çözümüne dair önemli bilgiler yer almaktadır (bkz. Bilgin, 2021; Yüksel, 2015). Özellikle divanlarda, ticari hayatın en önde gelen aracı olan para ve para birimleri ile ilgili beyitlerin sayısı azımsanamayacak bir oranda olup para, hemen hemen bütün özellikleri ve uzantılarıyla şiirlerde yansıtılmıştır. Klasik Türk şiirinde, bir

¹ Klasik Türk edebiyatı nda sosyal muhtevaya dair yapılan çalışmalar için yaptığımız taramada, 4 kitap, 20 makale, 7 Doktora, 42 YL tezi tespit ettik. Bunlar doğrudan doğruya sosyal muhtevayı konu alan çalışmalardır. İlişkili olanlarla birlikte düşündüğümüzde bu tür çalışmaların çok daha yüksek sayılarda olduğunu söyleyebiliriz. Makalenin sayfa sınırları sebebiyle oluşturduğumuz listeyi burada veremiyoruz.

² Şiirin beşinci beytindeki “şâhînün” ifadesinin “hüsn-i tahallüs” kullanımına bir örnek olabileceği ve şiirin “Şâhî” mahlaslı bir şaire ait olabileceği düşünülebilirse de gerek konu ve gerekse beyit sayısı bakımından uzak bir ihtimaldir.

³ Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu’nda, *Mecmû’ a-i Eş’âr* adıyla kayıtlı olan 06 Mil Yz A 9581 numaralı şiir mecmuası toplam 65 varaktır. Mecmuayı derleyen hakkında ve ne zaman derlendiğine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Mecmuanın ilk sayfasında 1839 tarihi yer almakla beraber, 18 ve 19. yüzyıllarda yaşamış şairlere rastlanılmaması, bu tarihin sonradan eklenmiş olduğunu düşündürmektedir. Mecmuada ağırlıklı olarak 16. yüzyılda yaşamış şairlerin şiirleri yer almakla birlikte 12 ile 17. yüzyıllar arasında yaşamış şairlerin şiirlerine de rastlanmaktadır. Yaşadığı yüzyılları tespit ettiğimiz şairleri (54 şair) göz önüne aldığımızda, bu mecmuanın 17. yüzyıl sonlarında ve 18. yüzyıl başlarında tertip edilmiş olduğunu söyleyebiliriz. 19 farklı nazım şekliyle yazılmış 339 manzumenin (113 kıt’a, 69 matla’, 46 müfred, 44 gazel, 17 nazm, 10 kaside, 8 mesnevî, 7 mani, 3 murabba, 3 tercî-i bend, 3 koşma, 2 muaşşer, 2 müseddes, 1 ruba’î, 2 şathiye, 1 terkîb-i bend, 1 müsemmen, 1 muhammes, 1 mısra) yer aldığı mecmuada, hece ölçüsü ile yazılmış üç şiir bulunmaktadır. Bu 339 şiirden, 64 matla, 40 müfred, 8 kıt’a, 2 gazel, 7 mani, 8 nazm, 3 kaside, 2 koşma ve 5 mesnevinin şairi belli değildir.

maddi kültür unsuru olarak para ve para birimleri çoğunlukla gerçek anlamlarıyla, bazen de çeşitli teşbih ve mecazlara konu edilerek atasözü ve deyimler, adet ve geleneklere ait kavramlar eşliğinde yüzyıllarca işlenmiştir (Yüksel, 2019a: 559; 2019b: 75). Ayrıca bazı gıda maddelerinin kıtlığından bahseden ve hayat pahalılığını konu edinen şiirler de vardır. Necâtî Bey (XV. yy) ve Hayretî (XVI. yy)'nin arpa kıtlığını ele alan manzumeleri bu bağlamda güzel birer örnek teşkil ederler (bkz. Çetinkaya, 2009). Keza Osmanzâde Tâib (XVIII. yy)'in, *Çıktı âteş pahasına heyzüm/Satılır dirhem ile ûd-âsâ* (Odun ateş pahasına çıktı. Öd ağacı gibi neredeyse dirhemle satılıyor) (Köprülü, 1934: 459-60) gibi mizahi beyitlerin yer aldığı kasidesi de hayat pahalılığını konu edinen orijinal bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat örnek şiirimizde olduğu gibi doğrudan doğruya devalüasyonu ve enflasyonu ele alan ve bütün zamanlardaki karşılığı ile yansıtan başka bir şiir - mevcut bilgilerimize göre- tespit edilmiş değildir.

Devalüasyon/Enflasyon ve Osmanlı Devletinde Para Sistemi

Günümüz toplumlarının hemen hepsinin en önde gelen ekonomik problemlerinden olan enflasyon şöyle tanımlanmaktadır: “Dolaşımdaki para miktarıyla, malların ve satın alınabilir hizmetlerin toplamı arasındaki açığın büyümesinden ortaya çıkan ve fiyatların toptan yükselmesi, para değerinin düşmesi biçiminde kendini gösteren ekonomik parasal süreç; para şişkinliği” (TDK, 1988). Enflasyon için söylenen “her zaman her yerde parasal bir olgudur” şeklindeki görüş, genel kabul görmekle beraber uzantıları ve etkileri bakımından enflasyon, oldukça karmaşık bir yapıya sahip sosyo-ekonomik, sosyo-politik bir olgu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ne olup olmadığı bir yana toplumların bünyesinde yarattığı tahribat nedeniyle “canavar” olarak nitelendirilmesi, onun hakkında pratik bir bilgi edinmemizi sağlamakta; korkulan, korkulması gereken bir şey olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim dünya ekonomi tarihinin bitmeyen bir çilesi olarak yüzyıllardır varlığını devam ettirmektedir. Günümüzde de ülkemizle birlikte, en gelişmiş ekonomilere sahip ülkeleri bile mücadelede âciz bırakan güncel bir konudur. Bütün dünyada olduğu gibi ülkemiz ve toplumumuz için de enflasyon yeni bir konu değildir.

Enflasyonun önde gelen sebeplerinden biri, iyi yürütülemeyen devalüasyon uygulamalarıdır. Osmanlı Devleti'nde yükselme döneminin sonlarında (1585) “tağşiş” adı altında ilk devalüasyonun ve buna bağlı olarak da enflasyonun başladığı görülmektedir. “Bir şeyin içerisine başka bir şey karıştırma, sağlığını bozma” anlamına gelen tağşiş, bir ekonomi terimi olarak, paranın altın veya gümüşten yapıldığı zamanlarda içindeki değerli metal, yani altın ve gümüş oranını düşürerek paranın değerini de düşürmek demektir. Bu bağlamda tağşiş, günümüzdeki devalüasyonu karşılamaktadır. Benzer şekilde Akçe'nin resmî standartlarının yeniden belirlenmesi demek olan “tashîh-i sikke” tabiri de devalüasyonu ifade eder. Devalüasyon, günümüzde sabit ya da yarı sabit kur rejimi uygulayan ülkeler tarafından başvurulan bir para politikası aracıdır. Enflasyon gibi, sebep ve sonuçları bakımından oldukça karmaşık bir konu olan devalüasyonun en kısa tanımı, ulusal para değerinin diğer ülke para birimleri karşısında devlet tarafından düşürülmesi (devalüe etmek) şeklinde yapılabilir. Günümüzde devletler devalüasyona daha çok dış ticaret bilançosunu iyileştirmek amacıyla başvurumaktadırlar. Devalüasyon, ithalat giderlerinde daralma ve ihracat gelirlerinde artış sağladığı için devletin ödemeler bilançosunda da artışlar meydana getirir. Osmanlıdaki tağşiş uygulamalarının da benzer sebepleri vardır. “Tağşiş yapmakla, devletin -en azından fiyatların yükselmesi yönünde baskı yapacağı zamana kadar bir müddet- söz konusu madeni para cinsinden yükümlülükleri azalıyor ve aynı miktar altın ya da gümüşle daha fazla ödeme yapma imkânı doğuyordu” (Erdem, 2006: 12). Şevket Pamuk, Osmanlı maliye sisteminin önemli uygulamalarından olan tağşişler konusunda şöyle demektedir: “Osmanlı Devleti'nin para konusundaki uygulamalarının en önemli örneklerinden biri de tağşişler, ya da para biriminin gümüş içeriğinin devlet tarafından azaltılmasıdır. İktisadi ve mali nedenleri ve sonuçlar bakımından madeni sikke döneminin tağşişlerini kâğıt para döneminde (bugün) devletin para

basmasına benzetebiliriz. (...) Tağşîşleri gelişigüzel girişilen uygulamalar olarak değil, tam tersine, devlet açısından belirli bir yararlar-zararlar hesabının sonucu olarak görmek gerekir.” (2014: 28). Bununla birlikte devalüasyon ya da tağşîş, değer düşmesi demektir. Osmanlı idarecilerinin gerek mali buhranlar ve gerekse ekonomik çaresizlik nedeniyle sık sık tağşîşe başvurmaları ve bunu bir alışkanlık haline getirmeleri, olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu olumsuzlukların başında en kısa tanımıyla hayat pahalılığı demek olan enflasyon gelmektedir. Enflasyonun da siyasi ve sosyal olumsuzluklara yol açtığı bilinen bir gerçektir. Nitekim Osmanlı, 1585'teki ilk büyük tağşîş uygulamasından sonra devalüasyon-enflasyon girdabından bir türlü kurtulamamış ve enflasyonist ortam Osmanlı toplum hayatında hâkim olagelmıştır. Bu bakımdan enflasyonun, özellikle XIX. asrın ikinci yarısından itibaren, Osmanlıyı büyük belalara uğratan önemli bir etken olduğu söylenmektedir (Aysan, 2018: 92).

Dönemin diğer devletlerinde olduğu gibi Osmanlı devletinde de ekonomi, madeni para sistemine dayalıdır. “Parça, gümüş parçası” anlamındaki Farsça “pâre” kelimesinden gelen para, bütün ödeme araçlarını ifade için, kullanımı günümüzde de devam eden bir terimdir (Akyıldız, 2007: 34/163). İlk çağlarda kullanılan takas, değiş-tokuş sisteminin zorluğu insanoglunu daha elverişli ve sürdürülebilir ödeme araçları aramaya sevk etmiş, dönemine ve coğrafyasına göre değerli kabul edilen ödeme araçları kullanıldıktan sonra değer ölçütü olarak para keşfedilmiştir. Somut anlamda paranın, yani basılmış metal/madeni paranın tarihi, M.Ö. VII. yüzyılda Anadolu'da yaşamış olan Lidyalılara kadar dayanmaktadır. Darp yani baskı sistemiyle oluşturulan bu paralar, ağırlıklarının ve biçimlerinin standart hâle getirilmesiyle “sikke” adını alacak ve madeni paraların tümünü ifade için kullanılacaktır. Zamanla devletler, dolaşımda olan mevcut sikkeleri kullandıkları gibi kendi sikkelerini de oluşturmuşlardır. Sikke, Emevîler'den itibaren İslam dünyasında bağımsızlığın ve egemen güç olmanın sembolü olarak kabul edilmiş, devletin başına geçen hükümdarın kendi adına sikke bastırıp (kestirip, darp edip)⁴ hutbe okutması âdetten sayılmıştır. Bu geleneğe bağlı olarak Osmanlılarda da tahta geçen her padişah sikkeyi kendi adına bastırtmış (tecdîd-i sikke) ve sikke, kültürümüzde önemli bir yere sahip olmuştur. Osmanlılar para sistemi konusunda esas olarak İlhanlıları (1256-1353) örnek almışlardır. Bununla birlikte Roma ve Bizans'tan ortaçağ İslam devletlerine, İtalyan kent devletlerine ve İspanyol İmparatorluğu'na kadar pek çok devletin para sisteminden de faydalanmışlardır. Bu bağlamda kendilerinden önce hüküm süren devletlere ait madeni paraları (sikke) kullanmayı sürdürdükleri gibi kendi dönemlerindeki devletlerin paralarının (döviz) kullanımına da izin vermişlerdir (Akyıldız, 2007: 163; Eagleton ve Williams, 2011: 120; Pamuk, 2012: 6; 2014: 25; Tabakoğlu, 2014: 391).

Tartışmalı bir konu olmakla beraber, ilk Osmanlı parasının (sikke) Orhan Gazi adına 1326'da bastırılan ve adına Akçe-i Osmanî denilen gümüş para olduğu genel kabul görmektedir. Yavuz Selim döneminin sonlarına kadar bu adla kullanılmış, sonrasında kısaca Akçe denmiştir. İlk defa II. Mehmet (Fâtih) tarafından 1477'de bastırılan ve adına Hasene-i Sultânî (Sultânî) denilen altın paraya kadar Osmanlılar yalnızca gümüş ve bakır olmak üzere iki madenden para (sikke) bastırmışlardır. Bakırdan basılan ve Mangır, Pul, Fels/Füls denilen paralar, gündelik alışverişte kullanılan bozuk paraları oluşturmaktaydı. Bakır sikkeler, genel olarak “Çürük Akçe” diye adlandırılmıştır. Sultânî ise esas itibarıyla uluslararası ticarete ve devlet katındaki büyük ödemelerde kullanılmıştır. Bu yüzden Akçe, XVII. yüzyılın sonuna kadar temel Osmanlı para birimi olma özelliğini korumuştur (Sahillioğlu, 1989: 2/224; Akyıldız, 2007: 34/163; Tekin, 2009: 37/182; Pamuk, 2014: 11). Dilimizde çok yaygın olarak kullanılan “Ak Akçe kara gün içindir” atasözü başta olmak üzere pek çok atasözü ve deyimde yaşamaya devam eden ve aynı zamanda bir maddi kültür unsuru hâline gelen Akçe, genel olarak küçük gümüş (ak, beyaz) para demektir. Başlangıçta 1,20 gram civarında olan ve 90 ayar (kirat) gümüşten basılan Osmanlı Akçesi (Osmanî),

⁴Dilimizde paranın basıldığı yere *darphane* denmesi buna dayanır.

Fâtih Sultan Mehmet devrine kadar genel itibarıyla değerini korumuştur. Fakat artan askerî giderleri karşılayabilmek için bu dönemden (1444) itibaren basılan sikkelerdeki gümüş miktarı azaltılmaya başlanmıştır. Mali bir tedbir olarak düşünülen ve tağşîş adı verilen bu düzenlemeler, sonuç itibarıyla paranın değerini ve alım gücünü düşürdüğü için halkın ve yeniçerilerin tepkisini çekmiştir. Bununla birlikte Fâtih dönemini takip eden yaklaşık yüzyıllık bir süre içerisinde gümüş Akçe nispeten değerini korumuştur. Fakat pek çok başka neden yanında savaşların maliye üzerine ağır bir yük bindirmesi sebebiyle, gelişen ekonomideki para arzı, talebi karşılayamaz hâle gelmiş ve giderek büyük mali sıkıntılar baş göstermiştir. Günümüzdeki uygulamalara da benzer bir şekilde, o dönem yöneticilerinin de mali sıkıntıyı gidermenin, yani yeni vergi koymadan devlet gelirlerini artırmanın en pratik ve kolay yolu olarak tağşîş yöneldiklerini görüyoruz. Nitekim 1585 veya 1586'da yapılan ve o döneme kadar gerçekleştirilen en büyük tağşîş olan bir işlemle Akçe'nin gümüş oranı % 44 azaltılmıştır (Akyıldız, 2007: 34/164). Bu tarih, Osmanlı parası için yeni ve istikrarsız bir dönemin başlangıcına işaret ettiği gibi, genel ekonomi bakımından da önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu tarihten sonra Osmanlı ekonomisi ve toplumu, siyasi ve sosyal uzantılarıyla gittikçe ağırlaşan bir enflasyon tahribatı ile karşı karşıya kalacaktır.

Osmanlı'nın temel para birimi olan Akçe üzerinde oluşan baskılar sadece tağşîş sebebiyle değildir. Osmanlı sikkeleri yanında pek çok yabancı paranın da piyasada olması, her yeni sikke basıldığında eskilerinin piyasadan tam olarak çekilememesi de piyasalarda parasal anlamda ciddi bir karmaşaya sebep olmuştur. II. Mahmut dönemine (1808-1839) gelindiğinde piyasada otuz altı çeşit gümüş paranın olduğu (Akyıldız, 2007: 34/165) bilgisi, durumun giderek ne kadar ağırlaştığını göstermektedir. Diğer taraftan XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı piyasalarına girmeye başlayan ve Kuruş (Guruş) denilen yabancı (Avrupa) iri gümüş sikkeler, XVII. yüzyıldan itibaren para karmaşasını daha da arttırmıştır. Çünkü para arzının gittikçe daralması yüzünden Avrupalı tüccarlar, çok kârlı bir iş olarak değeri düşük (mağşuş) sikkeleri Osmanlı piyasalarına taşımış ve Osmanlı piyasaları yabancı paraların istilasına uğramıştır. Bu durum, ülkenin çeşitli yerlerinde faaliyet gösteren darphanelerin, dolayısıyla gümüş madenlerinin birer birer kapanmasına (IV. Mehmet dönemi) ve zamanla gümüş kıtlığına sebep olmuştur. Osmanlı piyasalarında farklı ayarlara (değere) sahip yerli ve yabancı pek çok paranın kullanılması fırsatçılığa da sebep olmuştur. Bu paralar arasında kaçınılmaz olarak oluşan fiyat farkları, para alıp satmayı, emeksizce paradan para kazanmayı getirmiştir. Osmanlı'nın son döneminde Galata bankerlerinin ekonomimiz üzerinde bir nevi hegemonya kurmaları, bu durumun bir neticesidir. Ayrıca para arzını arttırmak amacıyla 1688'de bol miktarda Mangır veya Pul denilen bakır paralar çıkarıldı (Akyıldız, 2007: 34/164). Bunların maden ve nominal değerleri arasındaki fark, kolay yoldan büyük kâr peşinde olan kalpazanlar için bulunmaz bir fırsat oluşturdu. Ülke dışından getirilen gemiler dolusu kalp bakır sikke piyasaya sürülerek Osmanlı piyasalarındaki istikrarsızlık ve enflasyon had safhaya ulaştı. Bütün bunlar Osmanlı Akçesinin değerini iyice düşürmüş, itibar edilen bir para olmaktan çıkartmıştır. Yapılan araştırmalar, Akçe'nin 1471'deki saf gümüş değerinin 1700 yılında %15'e düştüğünü göstermektedir (Aysan, 2018: 103). Bu durumu düzeltmek adına XVII. yüzyılın başından itibaren çeşitli düzenlemeler yapılmışsa da çare olmamış ve yüzyılın sonunda, zaten bir ödeme aracı olmaktan çıktığı için piyasalardan iyice çekilmiş olan Akçe'nin yerine Guruş (Kuruş)/Para tedavüle sokulmuştur. Bununla birlikte 1834 yılına kadar Mecidiye (20 kuruşluk gümüş sikke) gibi gümüş sikkeler basılmaya devam edilmiş ve ödeme aracı olarak kullanılmıştır (Pere, 1968: 12).

Osmanlı devleti, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren piyasalarına girmeye başlayan ve özellikle XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ödeme aracı olarak daha çok kullanılan Avrupa'nın gümüş sikkelerini örnek alarak 1690 yılında kendi gümüş Guruş'unu bastırmıştır. Böylelikle Guruş (İt. Grosso, Alm. Groschen), Akçe'nin yerine Osmanlı para birimi hâline gelmiştir. Bir para birimi olarak Para ve artık sadece bir hesap parası olarak kullanılan Akçe, Guruş'un kesirleri (alt birimleri) olarak kabul edilmiş ve bu yeni sistemde, 1 Guruş = 40 Para =

120 Akçe ölçüsü (parite) getirilmiştir. İlk Osmanlı Gurusları 25,6 gram ağırlığında olup yaklaşık 16 gram saf gümüş içermekteydi (Pamuk, 2002: 26/458). Bilindiği gibi Guruş, sonraları Kuruş hâline gelerek 100 Kuruş = 1 Lira ölçüsüyle Cumhuriyet döneminde de kullanılmış; 1970'lerden itibaren tekrar azan enflasyon sebebiyle değersizleşerek sadece hesap parası olarak günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Ne yazık ki, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren temel Osmanlı parası hâline gelen Guruş da Akçe ile aynı akıbeta uğramaktan kurtulamamıştır. XVIII. yüzyıl boyunca devam eden ve özellikle II. Mahmut devrinde imparatorluk tarihinin en üst düzeyine ulaşan tağşîş uygulamaları neticesinde Guruş da başlangıçtaki değerinin % 85'ini kaybetmiştir (Akyıldız, 2007: 34/165). Tanzimat Dönemi'nde yapılan düzenlemelerle çift madenli para (altın ve gümüş) sistemine geçilerek tağşîşe büyük oranda son verilse de artık para pul olmuş, birkaç yüzyıldan beri devam eden enflasyon baskısı ülkeyi ve toplumu çepeçevre sarmıştır. Yapılan tespitlere göre, 1469-1914 yılları arasında İstanbul'daki tüketici fiyatları yaklaşık 300 kat artmıştır (Aysan, 2018: 103).

Der-Hakk-ı Akçe-i Züyûf Adlı Şiirin Günümüz Türkçesi ve Açıklaması

DER-HAKK-I AKÇE-İ ZÜYÛF / KIRIK AKÇE HAKKINDA

Mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün

- 1 Eyâ sultân-ı zıllu'llâh tapuñ zü'l-ğadr ü 'izzetdür
Nazar kıl bu cihân içre düşen âteş ne kudretdür
- 2 Kırık akçe ile halkuñ mükedder oldı ahvâli
Bulınmaz oldı 'osmânî bilinmez kim ne hikmetdür
- 3 Kırık olmağ ile akçe yüzine kimseler bakmaz
Guruş yüz buldı herkesde bî-hod bir özge bid'atdür
- 4 Kırık akçe ile varan kişi kaşşâb u bakkkâla
Onundan birin alursa be-ğâyet câna minnetdür
- 5 Kızılı çıkdı şâhînüñ aña da kalmadı rağbet
Filôriye sözüümüz yok ezelden sikke şûretdür
- 6 Kesüp kallâblaruñ 'ırkın vücûdın eylemek ma'dûm
Benüm devletlü sultânüm saña hem farz u sünnetdür

1. "Ey Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan, kuvvet-kudret ve yücelik makamına sahip sultanım! Bu cihana düşen (halkı yakıp kavuran) ateşin ne kadar güçlü (şiddetli) olduğuna bir bak!"

Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi anlamına gelen "zıllullâh", Osmanlı padişahlarının sıfatlarından/unvanlarından birisidir. II. Mehmet (Fâtih)'ten itibaren kullanılan ve kanunnamelere de yansıyan bu kavram, İslam geleneği yanında eski Türk hâkimiyet anlayışına (kut) da bağlı olarak gelişmiştir. Yeryüzünde Allah'ın hükmüyle hükmeden kutsal kişi anlamıyla, Osmanlı hükümdarlarının yüklendiği misyonu ifade eder. Şair; ilk beyitte, alışılagelen hitap üslubu çerçevesinde padişaha gerekli tazim ve övgüde bulunduktan sonra, "nazar kıl" diyerek çok güçlü, yakıp kavuran bir ateş olarak nitelendirdiği ve ancak onun çözebileceğini düşündüğü bir meseleye/probleme padişahın dikkatini çekmektedir. Tahkiye üslubu ile problemin ne olduğunu da hemen söyleyerek aynı zamanda merak uyandırmaktadır.

2. “Kırık akçe yüzünden halkın durumu çok üzüntü verici (kederli, perişan) bir durumda. Ne hikmetse (kimsenin bilemediği bir sebepten dolayı) Osmanî bulunmaz oldu.”

“Kırık akçe”, şiirimizin başlığını oluşturan “züyûf akçe” tabirinin karşılığıdır. Yukarıda da sözünü ettiğimiz üzere, Akçe'nin içindeki gümüş oranının düşürülmesi demek olan tağşış uygulamaları sonucunda değer kaybına uğramış veya kalp (sahte) Akçe'ye denir. Bunların yanında değeri düşmüş Akçelere “kırık akçe, kızıl akçe ve çil akçe” adları da verilmiştir. Şairin Osmânî dediği, değer kaybına uğramamış Osmanlı Akçesidir (Akçe-i Osmanî). Fakat gümüş oranı yerinde, alım gücü yüksek değerli Osmanlı Akçesi artık bulunmaz olmuştur. Şairin “Osmanî bulunmaz oldu” demesinden kasıt, akçenin artık Osmânî dendiği zamanlardaki değerinde olmamasından kinayedir. Şair, “bilinmez kim ne hikmetdür” derken de, Osmanî'nin bulunmaz oluşunun sebebinin, şiirin ilerleyen beyitlerinden de anlaşılacağı üzere, bildiği hâlde bilmezlikten gelerek (tecâhül-i ârif) bir nevi istifham oluşturmakta ve üstü kapalı bir eleştiri yapmaktadır. Şiirin konusunu oluşturan enflasyon temel olarak, paranın değer kaybına uğraması sonucu alım gücünün düşmesi ve hayat pahalılığının artması demektir. Bu durumda halkın durumunun mükedder (üzüntü verici, perişan) olması kaçınılmazdır. Nitekim daha Fâtih devrinde başlayan tağşışlere halkın ve yeniçerilerin gösterdiği tepkilerden başlayarak Patrona Halil İsyanı (1730) başta olmak üzere daha sonraki dönemlerde gerçekleşen isyanlarda, ekonomik darboğazdan ve enflasyondan kaynaklanan sıkıntılar bir etken olarak hep karşımıza çıkacaktır. İsyanı kalkışan yeniçerilerin ve onlara katılanların “istemezük” dedikleri içerisinde “züyûf akçe istemezük” sloganı da yer alacaktır.

3. “Değersiz olduğu için Akçe'nin yüzüne (artık) kimse bakmıyor (Akçe'ye itibar etmiyor). Bilinçsizce herkes, yeni ortaya çıkan Guruş'a yöneldi (ona itibar ediyor).”

Yukarıda da değindiğimiz gibi, değersizleşerek iyice piyasalardan çekilen Akçe yerine, Avrupa kökenli bir para (sikke) olan Kuruş örnek alınarak XVII. yüzyılın sonlarında temel Osmanlı parası olarak Guruş dolaşıma (tedavül) sokulmuştu. Şairin bu değişikliği, yeni bir icat, yeni ortaya çıkan bilinmedik bir şey anlamında “özge bid'at” olarak nitelendirdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte “özge bid'atdır” ifadesiyle, “bu da başka bir bid'at olsa gerektir” anlamında Guruş'a olan itibarı kastettiği de düşünülebilir. İslami literatürde çok geniş bir kullanım alanı olan bid'at, “daha önce benzeri bulunmayıp sonradan ortaya çıkan şey” anlamında bir kavramdır. Geniş kapsamıyla bid'at, “Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan her şey” demektir. Dar kapsamıyla ise bid'at, “Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan ve dinle ilgili olup ilave veya eksiltme özelliği taşıyan her şey” diye tarif edilmiştir. Buna göre, dinle ilgisi ve dinî mahiyeti bulunmayan örf ve âdet türünden olan şeyler bid'at kavramının dışında kalır (Yaran, 1992: 6/129). Bununla birlikte bid'at, beyitte olduğu gibi günlük dilde “icat, yeni ortaya çıkan şey” şeklindeki kelime anlamıyla da kullanılmıştır. Şairin Guruş'a olan meyli ve itibarı anlatmak için kullandığı “guruş yüz buldu herkesde” ifadesi, Guruş'un Akçe karşısındaki değerini de çağrıştırmaktadır. Yukarıda da söylediğimiz gibi, Guruş tedavüle sokulduğunda 1 Guruş = 120 Akçe ölçüsü getirilmiştir. Bu durumda şairin tevriye yoluyla söz konusu ölçüye işaret ettiği de düşünülebilir. Bir önceki beyitte olduğu gibi şair, bu beyitte de enflasyonun sebepleri üzerinde durmaktadır. Diğer taraftan bu beyit bize şiirin, ilk sikkenin bastırılarak (1690) Guruş'un temel Osmanlı para birimi olarak kabul edilmesinden sonra yazıldığını göstermesi bakımından da önem arz etmektedir.

4. “Kasaba, bakkala (çarşıya) değersiz Akçe (para) ile giden kişi, satın almayı düşündüğü şeylerin onda birini alabilirse canına minnet sayar (bunu bir lütuf kabul eder).”

İkinci ve üçüncü beyitlerde devalüasyona dikkat çekerek enflasyonun sebebinin dile getiren şair bu beyitte, gayet açık bir biçimde paranın alım gücünün ne kadar azaldığına yani enflasyona ve sonuçlarına işaret etmekte; hayat pahalılığının toplumdaki yansımalarını dile getirmektedir. Bu beyitle şair, halkın enflasyon karşısındaki durumunu en pratik ve gerçekçi bir şekilde dile getirmekte, halkın hislerine tercüman olmaktadır.

5. “Değersizleri, sahteleri (kızıl) çıktığı için Şâhî’ye (de) rağbet kalmadı. (Ancak) ezelden beri sikkeye benzediği (altın sikke değerinde olduğu) için Filôrî’ye bir sözümüz yok.”

Şâhî, başlangıçta I. Selim’in bastırıldığı altın paranın adı olarak kullanılmıştır. İran kökenli bir para çeşidi olan Şâhî’ye dayalı olarak XVI. yüzyılın başlarından itibaren bu adla gümüş paralar da basılmıştır. Piyasada kullanılan para gümüş para olduğu için Şâhî, daha çok gümüş parayı ifade eder. Şâhî denilen gümüş sikkelerin basımı 1730’lara kadar sürmüştür. Yerli yabancı pek çok para çeşidinin kullanıldığını söylediğimiz Osmanlı piyasalarında oldukça değerli bir para olarak itibar görmüştür. Akçe’nin henüz değerini muhafaza ettiği dönemde (1513) bile 1 Şâhî’nin, yaklaşık 7 Akçe değerinde olduğu bilinmektedir (Akyıldız, 2007: 34/164). Ne yazık ki şaire göre onun da kızılı yani sahtesi (kalp) çıkmış, değersizleştiği için ona da rağbet kalmamıştır. Neyse ki Filôrî vardır ve şaire göre baştan beri değerini korumaktadır. Kökeni İtalyanca Florin olan Filôrî, ilk defa Floransa’da basılan bir para çeşididir. Başlangıçta gümüştan basılan Filôrî, 1252’de altından basılarak kısa sürede yayılmıştır. Fâtih dönemine kadar Osmanlılarda en çok kullanılan altın para durumundaki Filôrî, daha sonraları Osmanlıların hem kendi bastıkları hem de Avrupa menşeli olan altın paraların genel adı olarak da kullanılmıştır. Filôrî’nin gümüş olarak karşılığı, Akçe’nin değerindeki düşme sonucu giderek artmış; XVII. yüzyılda Filôrî adı altındaki yerli ve yabancı menşeli altınların değeri oldukça yükselmiştir (İnalçık, 1996: 13/106). Beylikler Dönemi’nden itibaren bilinen ve kullanılan Filôrî, klasik şiirimizde Akçe’den sonra en çok yer bulan para çeşididir. Söz gelimi Necâî Bey XV. yüzyılda Akçe ile kıyaslayarak Filôrî’yi şairimizin kullandığı biçimde (sikke-sûret) nitelendirmektedir: *Filûrînin bitirdiğin bitirir akçe de gerçi / Ve lîkin şol kadar vardır filûrî sikke-sûretdür* (Necâî Bey Divanı: Kıt’a 20-2). Beyitteki “sikke-sûret” tabirinin yaygın bir kullanım olduğu, altından olması sebebiyle Filôrî’nin hem parlaklığına hem de değerine işaret edildiği anlaşılmaktadır.

6. “ Benim devletli sultanım! (Bu) kalpazanların vücutlarını ortadan kaldırıp soylarını kurutmak sana hem farz hem de sünnettir.”

Kallâb, Arapça “döndürmek, çevirmek” anlamındaki “kalb” mastarının ism-i fâili (mastarın yüklendiği fiili işleyen) olup “döndüren, çeviren, kalıptan kalıba sokan” anlamında sahte para basan sahtekâr, düzenbaz kimselere denir. Bugün kallâb yerine, aynı köke Farsça “zan: vuran, darp eden” kelimesinin getirilmesiyle türetilmiş “kalpazan” kelimesi kullanılmaktadır. Kalp para; uydurulmuş, benzetilmiş sahte para demektir. Oldukça azalsa da kalp para, kalp altın şeklindeki kullanımlar günümüzde de devam etmektedir. Bir şeyin benzerini yapmak ve çoğaltmak için kullanılan nesneye (ayakkabı kalıbı gibi) kalıp denmesi de bununla ilgilidir. Nitekim madeni veya kâğıt paralar da kalıp sistemiyle oluşturulur. Osmanlı parasının değerinin düşmesinde, dolayısıyla hayat pahalılığının artarak pek çok sıkıntıların oluşmasında sahte para basımının yani kalpazanlığın etkisinden yukarıda bahsetmiştik. Bu durumu hem çok yönlü olarak yansıtması hem de Divan şairlerinin bütün bu olumsuzluklara duyarsız kalmadıklarını göstermesi bakımından Nâbî’nin şu beyti örnek gösterilebilir: *“Nâbî o kadar kîse-tehî dünyâ kim / Kallâblığa başladı âlem yekser”* (Nâbî Divanı 1993: 1078). Şair kendine seslenerek “Bütün dünya kesesi boş bir hâle geldi (kimsede para kalmadı). (Bu yüzden) âlemdeki herkes kalpazanlığa başladı” demektedir. Şairimiz de en başta, toplumu yakıp kavuran şiddetli bir ateş olarak nitelendirdiği enflasyon problemini beyit beyit işledikten sonra, buna sebep olanların yani sahte para basarak devleti ve toplumu bu sıkıntılara sokan kalpazanların yok edilmesini istemektedir. Şair; birinci beyitte, padişahu “zıllullâh” olarak nitelendirmişti. Öyleyse şairimize göre, bu kalpazanların soyunu kurutmak da padişahın üzerine nas (farz ve sünnet) ile yüklenmiş bir görevdir ve bunu kayıtsız şartsız yerine getirmesi gerekir.

Sonuç

İktisat/ekonomi, insanlığın varoluşundan bugüne hayatın olmazsa olmazları içerisinde yer alır. Öncelikli olarak para ile ilgili olsa da tüm sosyal, siyasal ve kültürel oluşum ve olguların arka planında genellikle ekonomiye ilişkin bir bağlam olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden geçmişi ve bugünü anlamakta, yarını değerlendirmekte iktisat biliminin önemi yadsınamaz. İktisadi hayat ve ekonomiyle ilgili Türk-İslam kaynaklarında pek çok şey söylenmiştir. Osmanlı döneminde oluşturulan tarih, siyaset, ahlak ve hatta tasavvufa dair eserlerde, iktisadi hayatın hemen bütün yönleriyle ilgili bilgiler yer alır. Şiir ağırlıklı olan Osmanlı dönemi Türk edebiyatında meydana getirilmiş şiir kitapları (divanlar, şiir mecmuaları vs.) da bu yönde önemli bir kaynak özelliği göstermektedir. Şiirlerde, toplumun bütününe ilgilendiren ticaret ve ekonomik hayatın en önde gelen araçlarından olan para ve para ilgili hususların yoğunlukla işlenmiş olması, bunun önde gelen göstergelerindedir.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda, sosyal muhtevanın klasik Türk edebiyatında ne kadar önemli bir yere sahip olduğu açıkça görülmektedir. Ele aldığımız şiir de Divan şairinin içinde yaşadığı toplumun her türlü sorununu, en ince detayına ve uzantısına kadar dile getirdiğini gösteren orijinal bir örnektir. Yaptığımız araştırmalarda, bu yazının konusunu oluşturan şiirde olduğu gibi, doğrudan doğruya devalüasyonu ve enflasyonu ele alan ve bütün zamanlardaki karşılığı ile yansıtan başka bir şiir örneğinin varlığına dair bir bilgiye ulaşamadık. Bu yazıdan sonra başka örneklerin ortaya çıkmasını ümit etmekteyiz. Toplumsal hayata ayna tutma yolunda, çok üst bir seviyede olan bu şiire ve onu meydana getiren şaire “sosyal hayattan ve halktan kopuk” demek, hakkaniyete sığmasa gerektir.

Beslendiği kaynak, kullandığı malzeme ve oluşturduğu birikim açısından çok derin ve engin bir yapıya sahip olan klasik Türk edebiyatı, iyi bilindiği takdirde hem bireysel gelişim hem de toplumsal edinim kazandırmaya çok elverişlidir. Bu kazancı elde edebilmenin yolu ise, klasik Türk edebiyatı hakkında oluşmuş yanlış algıları ortadan kaldıracak çabaların arttırılmasından geçmektedir. Diğer taraftan, yeni çalışmaların yapılması kadar, yapılan çalışmaların edebiyat eğitim ve öğretimine ve dolayısıyla topluma gerektiği gibi yansıtılması da önceliklerimiz arasında olmalıdır.

Kaynakça

- AKYILDIZ, Ali (2007), “Para”, *TDVİA*, C. 34, ss.163-166.
- ARI, Ahmet (2000), “Gazel’in Beyit Sayısı ve Konusu Hakkında Yeni Bilgiler”, *Journal of Turkish Studies*, Volume 24/III, ss. 1-5,
- AYSAN, Mustafa A. (2018), “Dünyada ve Osmanlı Devleti’nde Enflasyon”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 14, ss. 92-123.
- BİLGİN, Emrah (2021), “Siyasetnâmelerde ve Divan Şiirinde Ekonomik Düzeni Bozduğu Belirtilen Bazı İktisadi ve İdari Sorunlar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 31, S. 1, ss. 79-104.
- ÇETİNKAYA, Ülkü (2009). “Divan Şiirinde Sosyal Hayattan Yansımalar: Necatî ve Hayretî’nin Arpa Kıtılığını Anlatan İki Manzumesi”. *Türkbilgi*, S. 17, ss. 47-55.
- DİLÇİN, Cem (1999), “Türk Kültür Kaynağı Olarak Divan Şiiri”, *Türk Dili Dergisi*, S. 571, ss. 618-626.
- EAGLATON, Catherine ve Jonathan Williams (2011). *Paranın Tarihi* (çev. Fadime Kahya). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- ERDEM, Ekrem (2006). “Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz”, *Bankacılar Dergisi*, S. 56, ss. 10-27.
- İNALCIK, Halil (1996), “Filori”, *TDVİA*, C. 13, ss. 106-107.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1934), *Eski Şairlerimiz Klasik Türk edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: Muallim A. Halit Kitaphanesi.

- Nâbî Divanı (1997) (Haz. Ali Fuat Bilkan), (II Cilt), İstanbul: MEB Yayını.
- Necatî Bey Divanı (1992), (Haz. Ali Nihat Tarlan) Ankara: Akçağ Yayınları.
- PAMUK, Şevket (2002), "Kuruş", *TDVİA*, C. 26, ss. 458-59.
- PAMUK, Şevket (2012), *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, (2. Baskı), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- PAMUK, Şevket (2014), *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, (5. Basım), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- PERE, Nuri (1968), *Osmanlılarda Madeni Paralar*, İstanbul: YKB Nümisematik Yayınları.
- SAHİLLİOĞLU, Halil (1989), "Akçe", *TDVİA*, C. 2, ss. 224-27.
- TABAKOĞLU, Ahmet (2014), *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TEKİN, Oğuz (2009). "Sikke", *TDVİA*, C. 37, ss. 179-184.
- Türk Dil Kurumu (1988), *Türkçe Sözlük* Ankara: TDK Yayını.
- YARAN, Rahmi (1992). "Bid'at", *TDVİA*, C. 6, ss. 129-131.
- YÜKSEL, Yahya (2015), "Nâbî Dîvânında Ticârî ve İktisâdî Unsurlar", *Journal of Turkish Studies*, C. 10, S. 8, ss. 2285- 2312.
- YÜKSEL, Yahya (2019), "Divan Şiirinde Ticârî Unsur ve Maddî Değer Olarak Para Birimleri", *Journal Of Turkish Language and Literature*, C. 5, S. 3, ss. 556-582.
- YÜKSEL, Yahya (2019a), "Divan Şiirinde Para Birimlerinin Gerçek Anlamı Dışında Kullanımı", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 3, S. 1, ss. 75-95.

METİN

